

Om friluftsliv som naturforståelse og om friluftslivets egenart *

Innlegg på Naturfilosofisk seminar, Finse, 24-26 september 1999.

Bjørn Tordsson

Jeg takker for muligheten til å få en reise hit opp til Finse i seinsommeren. Å være på fjellet fyller meg med en følelse av, på samme gang, frihet, eventyr og høgtid.

Fjellstemningen er der direkte, like lett å kjenne igjen som vanskelig å finne ord for; noe med storhet, klarhet, integritet og styrke, forent med en ømhet så var, at den bare kan anes. Uansett vær og forhold ellers er jeg tilbake til hele registeret av kvaliteter i fjellnaturen som jeg har vunnet gjennom tusenvis av kilometer med fjellstøvler på beina og sekk på ryggen. Jeg vet at jeg møter noe velkjent og elsket, men aldri en gjentakelse; noe nytt venter, livet fornyer seg.

Fjellet lar meg finne igjen måter å være, leve og handle, som er mer genuine, ærlige og i tråd med mitt eget vesen enn i de fleste andre situasjoner. Plutselig kan jeg fordra både livet og meg selv. Pulsens slår med en annen rytme, blikket blir skarpere og fargene tydeligere, og den kropp jeg lever i føles annerledes. Jeg overrasker meg med å prøvende tørre og strekke meg ut i den, ta den i bruk, gjøre den til min.

I fjellet er livsmelodien enklere, men uendelig mye mer rikt orkestrert. Jeg vet at jeg må omstille meg for å høre orkesteret. Men etterhvert skal landskapets linjer bli samstemt med min kropps rytmer og bevegelser. Jeg skal vandre i landskapet på en slik måte, at landskapet kan vandre inn i meg.

Jeg vet at det som naturen viser for oss avhenger av hvem vi er, og at den derfor alltid røper den sannhet, som også er sannheten om meg. Kanskje skal jeg på ny, hvilende i mitt vesens sentrum, leve i en verden som på samme måte hviler i seg selv. Jeg vet at da er blomsten et mysterium, kveldshimmelen en åpenbaring og dette å få leve på jorden et mirakel og en uendelig gave.

Omtrent slik skulle jeg gi uttrykk for hva fjellet innebærer for meg. For den som ikke kjenner friluftslivet innenfra, er det antakelig rene våset. Men for oss er det neppe originalt. Når jeg søker ord og uttrykk som ikke er altfor nedslitte og klisjéaktige, så viser dette at jeg i røynda skriver i en allerede etablert genre. Jeg søker å unngå sjablonene, men må appellere til etablerte kategorier. Jeg slår an strenger som allerede er spent ut i deres mentale resonanskasser.

Kanskje stemmer jeg opp i et høyere toneleie enn det vanlige. Trolig gjør jeg dette for å markere at min opplevelse – selv om den føyer seg inn i et mønster – allikevel er min egen personlige måte for å forholde meg til natur.

* Dette er en mumlende indre monolog og ikke en utredning med akademiske pretensjoner. Derfor verken litteraturhenvisninger eller notapparat. Imidlertid takk til Annette Bischoff, Petter Erik Leirhaug, Matti Goksoyr og Jan Ove Tangen for synspunkter på manus. B.T.

Friluftsliv er en bestemt måte for å forstå natur

La oss, før vi begynner å problematisere friluftslivet, dvele en stund i følelsen av at friluftsliv *er* noe alldeles merkelig og storartet. I vår tid, vår kultur, har vi funnet måter for å søke og finne noe dypt meningsfullt og livsbejaende i møtet med naturen. Friluftsliv rommer et eventyrlig mangfold av kvaliteter og engasjerer hele mennesket. Det favner hele skalaen fra den ekte leiken til den mystiske helhetsopplevelsen; fra hard fysisk utfoldelse til estetisk sensibilitet; fra opplevelsen av nærhet, bakkefølelse og hverdagslig problemløsning til horisontisk perspektivutvidelse.

Vi har grunn til å tro at tusener av mennesker i vår del av verden har opplevd noen av livets sterkeste og rikeste øyeblikk i det enkle livet i natur. Det har gitt livsglede, bidratt til opplevelsen av identitet og sågar hatt eksistensiell betydning. Ikke minst har det gitt vennskapsbånd til den natur som ennå eier sin frihet.

Hva betyr det å oppleve i friluftsliv?

Sentralt i nordisk friluftslivstradisjon står *opplevelsen*. Det kan virke selvsagt, at vi skal oppleve noe, når vi drar på tur. Men å *oppleve* innebærer i vår tradisjon, å nærme seg naturen med helt bestemte måter for å forstå, fortolke og handle; måter som vi gjerne tar for gitt, men som allikevel er nokså spesielle. Jeg skal forsøke å sammenfatte selve grunnkoden i friluftsliv i fire momenter, som hører sammen:

I. Friluftsliv innebærer at vi møter naturen *som* sansekvaliteter av en rekke slag, og som danner en verden full av uttrykk, stemninger, mening, kanskje også budskap. I friluftsliv forutsetter vi at disse kvaliteter er ekte deler av naturen selv. Dette å oppleve naturen innebærer nettopp å merke seg disse kvalitetene og ta de til seg.

II. Dette i sin tur betyr, at vi i friluftsliv utgår fra at naturen *kommuniserer* med oss. Selvsagt trenger dette ikke bety å holde seg med et animistisk eller personifisert natursyn. Allikevel forutsetter vi et *som om*: naturen taler til oss, med et språk som vender seg til hele vår person: vår kropp med alle dens sanser, vårt intellekt og fremfor alt vårt følelsesliv.

III. Men friluftsliv er også å *te seg slik*, at naturen *kan* tale til oss. Veien er i første rekke – ikke innadvendt kontemplasjon – men konkret og kroppslig handling. Vi seiler, padler, vandrer, klatrer, går på ski. Dette innebærer dels at vi ”prisgir” oss naturen, ”utsetter” oss for den; dels at vi uttrykker vår naturforståelse, tydeliggjør den, gjennom å handle. Vi samhandler med naturen. På en måte deltar vi i kommunikasjonen.

IV. Videre bygger friluftsliv på at vi går ut fra at opplevelsene i naturen har noe *vesentlig å gi oss som mennesker*. Gjennom friluftsliv oppdager vi ikke bare naturen, men også oss selv. Det er ikke bare naturstudier det dreier seg om. Vi forutsetter at møtet med natur skal berike oss, gi oss erfaringer som gir glede, men bidra til egen vekst og modning.

Friluftsliv som en måte å møte verden på er også en måte å forstå den

Alt dette er egentlig nokså spesielt. Det bryter på avgjørende punkter med de oppfatninger som ellers dominerer i vårt samfunn, som jo preges av et slags positivismens gjenværende skygge, som stadig reproducerer seg i samfunnets forskjellige delsystemer.

Dette betyr at nedfelt i friluftslivet selv – naturligvis ikke som noen mystisk lære eller tankesystem, men som konkret *måte å møte verden på* – finnes bestemte holdninger som lar seg systematisere. Vi kan løfte de for-gitt-tatte forutsetningene i friluftsliv opp til et refleksjonsnivå, og sette disse i kontrast til samfunnets dominerende skyggepositivisme.

Da finner vi i friluftsliv en *ontologi* som bygger på oppfatningen at naturen *er* alle de kvaliteter som vi evner å oppleve i naturen, og derfor noe helt annet enn de abstrakte strukturbeskrivelser, som naturvitenskapen fokuserer på. Det vi opplever av rike og sammensatte kvaliteter er mer virkelige og ekte ”deler” av naturen enn de innerste, målbare, abstrakte.

Dette innebærer videre et kunnskapssyn, en epistemologi, som legger vekt ved *alle erkjennelsesveier*: kropp og følelsesliv er minst like sentrale som abstrakt tenkning. I fokus står våre sanselige evner, å fatte, å se for oss, å skjelne, å ane, å forestille oss og ikke minst å handle. Friluftsliv bygger på sin måte bru over kløftene mellom subjekt og objekt, mellom faktum og verdi, mellom teori og praksis. Dette står i kontrast til den i skyggepositivismen dominerende oppfatningen, at sann kunnskap er det slags teoretiske innsikt, som en kan vinne hvis en kutter alle følelsesmessige og sanselige forbindelser til det en kjølig studerer.

I sin tur betyr dette at friluftslivet rommer et menneskesyn, en antropologi, som vektlegger *allsidig og helhetlig* utvikling. Slikt som formalkunnskap, logiske evner, verbal talent, rår i friluftslivet ikke grunnen alene, og har ikke hegemoni over det sanselige livet, viljelivet, følelseslivet og den integrerte handlingen. Videre er friluftsliv åpent for den i vår tid dristige antropologien, at opplevelse av identitet, dette *å være noe*, kan høre sammen med å oppleve seg som en del i en større helhet, som også innbefatter Naturen.

Vi finner også en verdioppfatning, en axiologi, hvor verdiene finnes *i virkeligheten selv*. Vi skiller ikke mellom *fjellet i seg*, som fysisk, geologisk og biologisk fenomen, og vår opplevelse av fjellet; når vi er på tur *er* fjellet slik som vi opplever det, og eier de kvaliteter, som vi erfarer at det har. Opplever vi det som mektig, sterkt og reint, da er dette egenskaper *hos fjellet*. I skyggepositivismen skal en som kjent skille mellom faktum og verdi. Verdiene hører kun hjemme hos et vurderende subjekt, hvor de er uttrykk for affekter uten kognitiv gehalt.

Men hvordan er disse måter for å forstå natur mulige?

Friluftsliv er derfor på mange måter merkelig. I vår tid, preget som den er av skyggepositivismens naturfjernhet, teknisk kompleksitet, oppsplitting og systemtyngde, finnes det altså rom for motkrefter. Friluftsliv er jo ikke bare et uttrykk for forskjellige subgruppers streben etter å definere seg i motsetning til en rådende ordening, men inkluderer store deler av befolkningen. Verdien av dette, manifest og potensielt, for enkeltmennesker, for kulturklima, idealdannelse og samfunnsutvikling, kan vi bare ane.

Men hvordan er alt dette mulig? Hvordan kan friluftsliv bygge på, rimeliggjøre og reproducere et helt mønster av grunnholdninger og meningssammenhenger, som på avgjørende måter står i kontrast mot de som ellers dominerer i vårt samfunn? Hvorfor opplever vi slik som vi gjør i friluftslivet?

I virkeligheten er det ikke små spørsmål vi stiller oss. Vi er i samme situasjon som den pragmatiske og lite dypsindige æseguden Tor, som var på uskyldig fisketur. Han agnet stort, med et oksehode, og det gikk seg ikke bedre enn at han fikk selveste Midgardsormen på kroken. Våre spørsmål dreier

seg egentlig om forholdet mellom enkeltmenneskers indre verden og den kultur og det samfunn de lever i. Dermed fisker vi i det hav som huser de virkelig store teoriene. Vi kan godt fange mer enn vi orker å trekke i båt.

Men det skulle være misforstått beskjedenhet raskt å kappe linen fordi det er noe stort som biter nede i dypet. Vi greier oss ikke uten oppfatninger om mennesket, verken som enkeltindivider eller som samfunnsdeltakere. I friluftsliv kan vi oppleve oss som annerledes mennesker enn i livet ellers. Å etterspørre hvordan og hvorfor er å ta denne erfaring på alvor.

”Friluftsliv er naturlig”

En måte å forstå friluftsliv på er å henvise til oppfatninger om at det er *naturlig* for mennesket å leve i naturen: I kulturen lever vi i en artifiisiell verden, som vi ikke er tilpasset til, og som derfor deformerer oss. Når vi går på tur følger vi livsmønstre som vi er tilpasset, og hvor vi oppfatter verden slik den er i seg selv. Mennesket gjenoppdager seg som den naturskikkelse hun er, når hun lever i naturen.

Dette bygger på helt sentrale tankefigurer i vår kulturhistorie. I hele den periode hvor det moderne friluftslivet tok form, har kulturlivet vært preget av en uhyre rik og sammensatt diskurs om ”det naturlige”. Denne diskursen har selvsagt preget friluftslivets selvforståelse. I det vi kan kalle friluftslivets idéhistorie hører vi gjenklagen av opplysningstidens motsetningspar natur-kultur, av romantikkens korrespondanse Natur-Ånd, av ulike utgaver av evolusjonistisk biologi og tanker om kampen for tilværelsen, av Freuds driftsliv og vantrivsel i kulturen.

Vi har noe forskning som nettopp prøver å forstå friluftsliv gjennom å studere denne friluftslivets selvlegitimering, og sette den i relasjon til en generell kulturhistorie. Men her gjelder det ikke å gjøre helt enkle nivåfeil. Forholdet at en har forstått friluftsliv ut fra teorier om ”det naturlige”, i å leve nær naturen, duger ikke som bevis på at disse teorier i seg selv er rimelige. Hvis friluftsliv kjennetegnes av oppfatninger som har gjort seg gjeldende i samfunnet ellers, da burde vi snarere forstå friluftsliv ut fra teorier om spillet mellom friluftsliv og de sosiokulturelle forhold som omgir det.

Men dette kan, i sin tur, ikke brukes som et argument mot teoriene om at det er naturlig for mennesket å leve i naturen. Og disse er i høy grad levende, ikke minst i arven etter Darwin i form av forskningsgrener som med uklare grenser seg imellom kalles adferds-genetikk, humanetologi, adferdsøkologi og evolusjonær psykologi. En gren, som også har avleggere i Norge, på det darwinske treet er ”Environmental Psychology”, hvor en søker å forstå også menneskets mentale relasjoner til naturen, herunder friluftsliv, som en nedarvet tilpassing og programmering til å løse utfordringer i det naturmiljø som fortidsmennesket levde i. En biologisk forklaring av friluftsliv kan se omtrent slik ut:

Menneskearten er resultatet av en lang evolusjon, hvor den har utviklet de egenskaper som gir beste mulige tilpassing og overlevelsespotensiale i forhold til naturmiljøets utfordringer. Vi er derfor tilpasset et liv med allsidige utfordringer av det slag, som naturmiljøer kan tilby, og kun under slike omstendigheter kan mennesket leve et liv i tråd med sin natur. Blir disse muligheter fratatt mennesket oppstår adferdsforstyrrelser. De moderne samfunnsformene kjennetegnes nettopp av slike unaturlige livsforhold. Det er derfor ikke merkelig at mennesket på fritiden søker seg tilbake til naturen. Det er et tegn på at mennesket har sin egentlige natur i behold.

En pleier å være nøye med å påpeke at en slik tankemodell ikke utelukker kulturmiljøets betydning for menneskelig adferd. Kulturen er, sier man, den faktor som aktiverer og kalibrerer adferdsmanifestasjoner, som bygger på artstypiske og i grunnen genetisk betingete måter å reagere på det miljø som vi lever i.

Selv om vi er åpne for dette perspektivet spør det hvor langt en kan forklare friluftsliv og naturopplevelse med nedarvete artstypiske disposisjoner. Environmental Psychologi går svært langt. Hvis jentene i en park i California klatrer mer enn guttene på et klatrestativ, da blir dette forklart med at hunndyret hos vår primitive slektning Homo Australopithecus hadde for vane å sove i trær, mens de dobbelt så store hanndyrene sov på marken.

Selvparodisk forskning finnes innen alle tanketradisjoner. Og det er overraskende vanskelig å sette fingeren på det punkt hvor evolusjonsperspektivet går fra å være rimelig til å tegne et verdensbilde de færreste av oss lever i.

På den ene siden har halvannet århundres debatt etter Darwin ikke vist annet enn at også mennesket er en biologisk skikkelse og som slik deler vilkår med andre arter. Dette å bli født som menneske innebærer å få en kropp med bestemte sanser og dessuten noen grunnleggende mentale mekanismer, som er felles for alle i vår slekt. Evolusjonens og genetikkens lover gjelder også oss. Slik sett *har vi* noe vi kan kalle en natur, som kan forstås ut fra menneskeartens evolusjonære historie.

Men skal det biologiske svaret på spørsmålet om menneskets natur – ut over dette i dag allment aksepterte – få en egentlig substans, da synes vi å bli nødt til å bli med på resonnement som ikke synes å stoppe opp før vi har ankommet til en utrivelig deterministisk sluttstasjon. For at idéene om tilpassing, evolusjon og nedarvete disposisjoner skal få en presis form, synes vi nødt til å akseptere alle disse teoriene om *fitness*, *reproduktiv suksess* og *selviske gener*.

Videre: hvis menneskelige uttrykksformer er uttrykk for noe nedarvet, som kulturen kun kan aktivere eller moderere, da må dette gjelde også kjønnsrollemønster, sosial lagdeling, aggresjon og vold. Da fremstår forsøk på å endre samfunnet å være å arbeide mot den menneskelige naturen; denne kan jo i grunnen endres kun gjennom en uhyre langsom evolusjon.

Dessuten blir den variasjon vi ser mellom ulike menneskelige samfunn et problem: enten er kulturens modererende kraft så sterk, at den nokså drastisk reduserer forklaringsverdien i de nedarvete disposisjonene, eller vi må utgå fra at også mangfoldet av menneskelige adferdsmanifestasjoner er arvelig betinget. I det senere tilfellet risikerer vi å vekke til live intellektuelle monstra, som har spilt en alt annet enn ærerik rolle i vårt århundre.

”Friluftsliv er et kulturelt fenomen”

Selv om vi ikke er villige å følge resonnementet like inn i slike perspektiver, synes de naturalistiske utgangspunktene vanskelig unngå å legge opp til en determinisme, som gjør oss til slaver under de biologiske mekanismene.

Kultur og samfunn kan innvirke på *hvilke* handlingsmønster av et nedarvet repertoar som kommer til uttrykk, sier man. En kunne tro at dermed hadde så vel natur- som samfunnsvitenskapene fått hva hver og en rettmessig tilhører. Men nei: for ikke å overgi modellen hevder en at også ”manifestert adferd” – alles vår gjøren og laden – må være ”fitted” for å gi ”reproduktiv suksess” og dermed i

det lange løp vedvare. Dermed blir den ”reproduktive suksessen” opphøyet til overdommer med i realiteten uinnskrenket makt over menneskelig liv.

Perspektivet legger unektelig opp til at det i siste instans er *genene som bruker oss* til å reproducere seg. Rommet for bevissthet, intensjonalitet og fri vilje blir svært begrenset – og dermed også for spørsmål om ansvar og moral. Ikke overraskende at kultur- og samfunnsfagene med patos har søkt å avvise biologistiske perspektiver på de tema som menneskevitenskapene har definert som sine.

I norsk forskning og tenking om friluftsliv dominerer i stedet de sosiokulturelle perspektivene. Vi koser oss i oppfatningen at friluftsliv er et særegent uttrykk for norsk kultur, et forankringspunkt for kulturell identitet og en viktig bærebjelke for verdier i det norske samfunn. Friluftsliv er noe vi har skapt selv i vår kultur, og som vi føler stolthet over.

Hva kjennetegner da ”sosiokulturelle fenomener”? Samfunns- og kulturbegrepene er like mangfoldige og uklare som fenomenene selv. Allikevel lar det seg gjøre å skissere et bilde av hva kultur- og samfunnsfaglige perspektiver legger an til å si om friluftsliv:

Friluftsliv *oppstår* på grunn av spesielle historiske, sosiale og kulturelle forhold, og et studium av disse kan klargjøre essensen i det fenomen vi studerer. Videre får friluftsliv *sin mening* i og gjennom en sosiokulturell kontekst; det er gjennom å studere fenomenet i denne konteksten – ikke gjennom å nidstirre på fenomenet selv – som vi kan fortolke dets mening. Vi *lærer* friluftsliv; det er noe kulturelt formidlet og tilegnet, som blir ført videre fra generasjon til generasjon. Vi har del i en *tradisjon* som gir oss en bestemt forforståelse, tilbyr oss fortolkningsmønster, som utgjør forbilder på hvordan vi skal oppleve og som verifiserer bestemte opplevelsesmåter. Dette betyr at det som vi *opplever* i friluftsliv i høg grad er kulturelt skapte kategorier, som vi reproducerer.

Hva kan da disse perspektivene om en sosiokulturelt konstruert virkelighet si om våre opplevelser i friluftsliv?

For det første at våre sanser ikke fungerer så spontant og fritt som vi ynder å forestille oss. Spontant ser vi bare farveflekker. *Vi skjelner det vi har lært å skjelne*. Hver kultur, eller delkultur, mikrokultur, har sin måte å organisere verden på, og vi tenderer å sanse nettopp det som kulturen bekrefter, kategoriserer og fester ord og begreper til.

Videre at språket har avgjørende betydning for hvordan vi opplever vår tilværelse. Det ordner verden for oss, vurderer, tydeliggjør forskjeller og likheter, skaper identiteter. Språket gir oss adgang til egne erfaringer og følelser, og mulighet til å relatere disse til andres. Egenarten i det språk som vi har adgang til, er med på å bestemme egenarten i de opplevelseskvaliteter som vi evner å bevisstgjøre for oss selv. Og friluftslivet har i høg grad lånt ”språk” fra kunsten. Ord, bilder, toner og tanker fra en rik kulturhistorie og særlig romantiske strømninger, har skissert måter å fortolke, se, føle og uttrykke natur, som gir mønster og raster for å ta til oss av naturens uttrykk.

Videre blir disse mønstrene *kommunisert gjennom handling* og ikke minst i den kommunikasjonen som består i at vi i de små turgruppene forholder oss til hverandres handlingsmønster. Vi går og trækker; snur oss og kikker; lar oss bli børstet av en grangrein eller irritert river den av i sinne; vi stopper for å se, lukte, lytte eller vi går forbi. Dette er også kommunikasjon, som – gjennom at den sjelden problematiseres og verbaliseres – skaper tilsynelatende selvfølgelige mønster som ofte er de mest betydningsfulle. Til dette hører også at ulike måter å merke seg, fortolke og handle blir knyttet til ulike idealer, og relatert til ulike sosiale grupper med forskjellig status.

Går det ikke an å snu samfunnet ryggen?

Jeg tror at alt dette er riktig og konsekvensen blir selvsagt at vi må innrømme at friluftsliv neppe er så "fritt" og "naturlig" som vi forestiller oss. Selv når vi drar vekk fra kulturen og ut i naturen for å – tror vi – oppleve verden slik som den er i seg selv, så går vi i røynda inn i kulturelt dannede oppfatninger av hva natur er, hvordan vi skal leve friluftsliv og hva vi kan oppleve der. Hver tid har sine kriterier for godt og dårlig, skjønt og stygt, meningsfullt og meningsløst. Disse skifter stadig. Det er naivt å tro at vår tid, og dermed vi selv, ikke skulle ha begrepshorisonter, blinde flekker, kulturelle briller. Det er gjennom disse vi ser på verden.

Allikevel er det noe som skurrer her. La gå for at min indre verden i hovedsak er uttrykk for den sosiokulturelle hverdag jeg lever i. La gå for at jeg så inderlig godt kan *kjenne igjen* mine egne naturopplevelser i for eksempel Børlis lyrikk, i Griegs musikk og premodernistenes malinger. *Men nettopp i friluftsliv* har jeg hatt sterke opplevelser og intuisjoner av å være nær noe genuint og autentisk, som *bryter med, overskrider og rokker ved* den verden hvor jeg ellers fremsleper mitt samfunnsliv. Den relasjon som jeg har til naturen er ikke i første rekke en lesefrukt eller basert på noe slags antropologiske feltstudier av andre friluftsmennesker, men noe jeg selv har vunnet gjennom et langvarig arbeid – fysisk, intellektuelt og ikke minst emosjonelt. Den har endret seg over tid, modnet, gjennom en fordypet relasjon med naturen selv. Jeg kan ikke akseptere at alt dette *kun* er en passiv reproduksjon av på forhånd gitte, samfunnsskapt kategorier. Jeg vil ikke se meg som en pipe som samfunnets eller tidsåndens vind blåser gjennom. Jeg er ikke bare en repetitør av forståelsesmåter og kategorier som er skapt av en upersonlig og imperialistisk tradisjon, som har okkupert mitt indre liv!

Det sosiokulturelle perspektivet på friluftsliv synes å erstatte en determinisme med en annen: naturdeterminisme med kulturdeterminisme: at vi også i friluftslivet er hjelpeløst stengt inne i samfunnets ordninger og strukturer, fanget innenfor det som kulturgitte kategoriens trange horisonter lar oss se, bundet til språkets begrensninger, klemt av maktens usynlige skrustikker. Vi handler, tenker, opplever og føler slik som samfunnet tillater oss.

Denne følelsen blir bare sterkere hvis vi prøver å trenge inn i de forskjellige kultur- og samfunns-teorier på deres egne vilkår. Det strengeste regimet finner vi selvsagt i strukturfunksjonalistenes samfunn, hvor hver del, hvert delsystem, tjener til å opprette helheten og derfor preges av denne: Samfunnet produserer sine mennesker. Den til kjedsomhet gjentatte distinksjonen mellom *struktur* og *aktør* synes mer å beskrive det deterministiske problemet i et slikt perspektiv enn å løse det.

Verre er at *følelsen av innelukkethet i samfunnet gjenstår* også når vi prøver teorier som drøfter mulighetene for menneskets frigjøring. Som rimelig er tar disse utgangspunkt i å søke beskrive de mekanismer som holder oss bundet. Barthes' mytologier, Foucaults diskurs, Habermas' kommunikative handlinger, Bourdieaus habitusser og andre klassesroll – alle har de til felles at de vektlegger at også vår indre verden, ikke bare våre materielle vilkår, er invadert av krafter som strukturerer, disiplinerer, begrenser og former våre mentaliteter. Men i motsetning til hos Marx gir de oss intet håp om at et frihetens rike av seg selv skal generere seg frem av utviklingens egne iboende krefter. Den frihet de i siste instans tilbyr, er selve innsikten om at vi på tusen måter er preget av samfunnet. En slik frihet duger i desillusjonert selvdistanseerte diskusjoner, men fremstår som altfor subtil for å hjelpe oss til å ta vår frihet på alvor.

Prosjektet å "dekonstruere diskurser" er som kjent blitt noe av vår tids normalvitenskap. Også postmodernistene lover å befri oss fra den fangedrakt som er sømnet av samfunnsveven, men nå er

prisen plutselig svimlende høy: vi må oppgi våre forventninger om at det finnes en sammenhengende virkelighet bak bekledningen.

Men er det ikke nettopp en slik vi kan erfare i friluftsliv – at det finnes en annerledes verden bortom de kulturelle konstruksjonene!? Igjen min undring: hvordan kan vi på noen halvt igjengrodde stier – utenom naturmøte også kunsten, kjærligheten, religionen – få opplevelser og erfaringer som *står i kontrast* til denne samfunnsskapte virkelighet, disse generaliserte livsmønstre og fortolkningsmåter? Hvordan har det seg at vi tross alt finner sprekker i muren, livsnisjer, autonome felt og friarealer, hvor vi kan oppleve vår verden på måter som motsier den sortens virkelighet, som tyrannisk bestemmer hvordan virkelighet må være innrettet, for å få lov til å kalles virkelighet?

Her streifer vi kanskje Midgardsormen i vårt fiske. Ikke fordi vi er flinkere i å fiske, men fordi vi faktisk hekter et annet agn på kroken enn det vanlige. Vi spør om den enkeltes indre verden, mens samfunnsteoriene selvsagt spør om samfunnet, ikke enkeltmennesket.

Sosiologien har allerede fra begynnelsen vært preget av uro for samfunnets desintegrering når de tradisjonelle levemønstrene og legitimeringene går i oppløsning gjennom moderniseringsprosessene. En har ønsket å forme teorier om hvordan samfunnet skal evne å holde sammen individuelle livsløp, personlige opplevelsesmåter og verdiholdninger til en felles konstruert og kommunisert virkelighet. I liten grad har en vært bekymret for at den enkeltes livsverden skulle implodere av trykket fra denne samfunnsskapte virkelighet. Selv når individets frigjøring har vært prosjektet, har metoden vært å søke å forstå mekanismene for individets integrering i samfunnets fellesskap.

Derfor bekrefter paradoksalt nok *det negative avtrykket* av samfunns- og kulturteoriene et slags menneskets fundamentale autonomi i forhold til de mønstre, som omgir henne. Det er denne autonomi som en har betraktet som selve problemet.

Friluftslivets egenart

Mine kilder er i første hånd introspeksjon og egne erfaringer og intuisjoner, men de tillater meg at konstatere dette: I *tillegg* til alt dette som nevnes som sosiokulturelle meningsmønstre, fortolkningsmåter, for-gitt-tatte kulturelle horisonter, etablerte konvensjoner og kategorier, har vi i friluftsliv å gjøre med noe vi kunne kalle *friluftslivets egenart*. Denne egenarten har i liten grad vært fremtredende i forskningen om friluftsliv.

Det vi har er i første rekke *applikasjoner* av en mengde generell og sprikende samfunns- og kulturvitenskapelig teori og metodikk *på* friluftslivsfenomenet. Vi finner nesten ikke begreper, hypoteser eller teorier, som er generert ut fra forsøk på å forstå norsk og nordisk friluftsliv sett fra innsiden. Derfor tenderer idéhistoriske, sosialhistoriske eller kulturhistoriske perspektiver på friluftsliv å *forbli* idéhistorie, sosialhistorie og kulturhistorie. – Som riktignok kan kaste lys over friluftslivets sosiokulturelle forutsetninger, men som selvsagt ikke gjør friluftslivet selv mer forståelig. *Det gjenstår en tom flekk i sjølveste midten!*

Hva innebærer da ”friluftslivets egenart”?

Den amerikanske legen Marlo Morgan skildrer i boken ”Mutant Message Down Under” hvordan hun følger en gruppe aboriginer på en vandring gjennom Australia. Trinnvis blir hun initiert i en annen og meget fremmede kultur, med helt andre måter for å organisere virkeligheten. Mot slutten

av turen stiller hun spørsmålet hva som skiller et menneske fra den vestlige kulturen fra en aboriginer. Svaret blir – ikke i første rekke noe om forskjeller i kulturmønster, men dette: ”De fleste menneskene fra vesten dør uten å få vite hvordan det er å stå naken i regnet”.

Allerede den *måte som vi lever i naturen på* i friluftsliv, gir grunnleggende føringer og rommer iboende (men selvsagt uartikulerte) budskap. Friluftslivet kjennetegnes av at vi innretter oss slik at vi skaper en kontrast til hverdagen, og som gir grunnlaget for å erfare livet på måter som skiller seg fra hverdagens.

Et slikt perspektiv på friluftsliv kan bygge på den fenomenologiske filosofi, som fortsatt synes å være oppbevart i noe som likner en intellektuell karantene i Norden. Fenomenologenes program var nettopp å studere den enkeltes livsverden innenfra, og særlig Merleau-Pontys utgave legger vekt ved kroppens og handlingens betydning for vår erfaring av den verden vi lever i. En påpeker at en rekke grunnleggende holdningsmåter, handlingsmåter og opplevelsformer er av en slik art, at de er nedfelt i kroppen, og derfor kun i liten grad er tilgjengelig for en rent kognitiv analyse.

Det finnes selvsagt også problemer med et slikt kroppsfenomenologisk perspektiv. Det synes å søke plass for den sfære, ”livsverdenen”, hvor den naive empirisme, som allerede 1700-tallsfilosofiene avviste, igjen får lov til å rå grunnen alene. I livsverden er verden slik som den fremstår for oss, der forsyner sansene oss med de inntrykk vi trenger og skaper en forståelse som er uttømmende og fullstendig for vår hverdagsbruk. Bare vi er utstyrt med en kropp, synes vi å oppleve verden på helt bestemte måter. Og videre er det eiendommelig at livsverden, skal vi tro fenomenologenes egne reiserapporter fra denne, fremstår som så innholdstom, farveløs, stum. De forefaller å snakke om noe svært elementært, lite situasjonsspesifikt og for alle mennesker det samme.

En videreføring av et fenomenologisk perspektiv på friluftsliv må derfor for det første utgå fra at hver enkelt situasjon har sine bestemte iboende føringer, problemer, muligheter og pedagogiske potensialer: selve *situasjonene kommuniserer forskjellige budskap*. Å klatre i fjellet *handler om* en spesiell kroppsbruk, en særegen måte å ”lese” fjellet, klare særtrekk i hvordan en bruker de mentale evnene, en ritualisert kommunikasjon med klatrekameraten, en helt egen rytme av anstrengelse og avslapning. ”Aktiviteten” i seg selv legger samtidig opp til en spesiell måte å forstå fjellet, og gir utfordringer av en spesiell sort, som gir mulighet for å utvikle bestemte evner. Likeens *handler* utforkjøring på ski om andre måter for å se og skjelne, la kroppen handle, finne en rytme, et flyt og kanskje en bevissthetstilstand, som gjør at vi opplever mestring, glede og overskudd.

For det andre må et fenomenologisk perspektiv på friluftsliv legge vekt på at opplevelser selvsagt verken kan *reduseres* til sanselige elementæropplevelser eller til en Husserlsk bevissthetsanalyse, og heller ikke til en rein adferdsbeskrivelse.

Dette å oppleve noe som meningsfullt innebærer å *gå videre fra* å la sanseintrykk og bevissthetsinnhold spontant og usortert flyte gjennom sanseorganer og bevissthetsstrukturer. Å oppleve noe *som* noe, innebærer å bearbeide hele skalaen av ubevisste, forbevisste og bevisste, *intensjonale* – for å bruke et av fenomenologiens yndlingsord – imaginasjoner i et skapende og refleksivt *arbeid*. Skjønt ordet ”arbeid” kan lede tankene hen til at dette skulle dreie seg om en primært intellektuell, kognitiv virksomhet. Det mener jeg ikke. Friluftsliv kjennetegnes av at hele vår person, alle våre erkjennelsesveier, blir tatt i bruk.

Jeg tror at når vi i friluftsliv snakker om *opplevelse*, da mener vi nettopp å sette sammen enkeltinntrykk, enkeltopplevelser og enkelthandlinger til en meningsfull, personlig internalisert og meningsgivende helhet. Jeg har allerede skissert og drøftet noen for-gitt-tatte måter å forstå,

fortolke og handle, som kjennetegner friluftsliv: å møte naturen som *uttrykk*, å forutsette at naturen *kommuniserer*, å *samhandle* med naturen, at naturmøte også handler om vår *indre person*.

Disse prosesser burde være mulige å studere. For å komme videre gjelder det å se på hvordan de ”fenomenologiske føringene” og ”iboende opplevelsespotensialene” blir tatt vare på og strukturert til meningsfulle mønster i et samspill mellom en rekke entiteter og på ulike nivå:

Hvordan skaper vi i og gjennom turen *friluftsliv*? Hvordan ser vi, eller ser vi ikke, de føringene som ligger i gitte situasjoner? Hvordan fortolker og kategoriserer vi disse, og hvordan nedfeller seg vår fortolkning i handling – og omvendt? Hvordan ser de prosesser ut, når vi innordner enkeltmomenter, enkeltopplevelser, i et meningsfullt hele?

På hvilken måte skjer *kommunikasjon* i turgruppen gjennom ord, symbolsk kommunikasjon og handling, i interaksjon så vel mellom gruppens deltakere som med naturen? Hvordan skaper vi et mentalt landskap (”mindscape?”) på basis av vår måte å forholde oss til det fysiske landskapet?

Hvordan *verifiserer* og/eller modifierer turgruppen den enkeltes måte å oppleve og forstå? Hvordan setter vi opplevelsene i turen i forhold til tradisjonsgitte meningsmønstre, og inn i en ny sosial og kulturell kontekst – dette er trolig en betydelig mer aktiv og refleksiv prosess enn slendrianmessig å ta etablerte kategorier i bruk. Hvilken betydning har den generelle *diskursen* og idealdannelsen om friluftsliv for den enkeltes mulighet for å få sin opplevelse verifisert, bevisstgjort og verbalisert? Hvilken rolle kan naturopplevelsen ha i forhold til å skape en personlig individualisert og internalisert biografi?

Et slikt program utelukker selvsagt verken at naturlige disposisjoner eller sterke kulturelle føringene har en avgjørende rolle for våre måter å oppleve i friluftsliv. Men det prøver å *forstå det spesielle i den sfære* – friluftslivet selv – *hvor meningsdannelsen skjer*. Jeg tror at vi først da kan unngå at selve friluftslivet blir usynliggjort av absolutteringer av perspektiver og teorier, som er utviklet for å svare på andre spørsmål enn de vi stiller.